

ВПЛИВ ЖИТТЄВОГО РІВНЯ В СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ НА РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

А.А. Колосюк

Одеський державний аграрний університет

Розглянуто негаразди розвитку сільських населених пунктів, як таких що виконують функцію розміщення виключно сільського населення – шару українців, на яких лежить весь тягар сільськогосподарського виробництва. Запропоновано конструктивні напрями щодо подолання соціальних негараздів забезпечення селян достатнім життєвим рівнем.

Ключові слова: сільський населений пункт, земельні відносини, сільське населення.

Постановка проблеми. Економічна незалежність України та добробут селян є взаємопов'язаними та прямо-пропорційними процесами. Ця проста і ємна фраза навіть при зміні місцями її складових не може залишити байдужим патріотично налаштованого українця. Після впровадження, притаманних пострадянському періоду заходів із переходу до ринкової економіки, українське суспільство опинилося перед низкою проблем, що потребують вирішення в ринковий спосіб. Однією із таких проблем є - стихійний стан розвитку (зникнення) сільських населених пунктів та неухильного зменшення чисельності сільського населення. Просуваючись до європейського рівня життя, шляхом проголошеного справедливого і обґрунтованого перерозподілу земель, переходу до переважно економічних методів управління земельними ресурсами, українська громада та вчені все частіше звертає увагу на регресивні наслідки реформування на селі [1, 2, 3,4, 5].

Актуальність теми – аналітичні світові видання з кожним роком гучніше визначають наростання продовольчої кризи у світі. Саме всебічне розгалуження сільськогосподарського сектора економіки України є вкрай необхідною справою державного рівня, яка сторицею віддячить значним розвитком потенціалу та процвітанню незалежної України. Трудящий народ та родючі землі матінки України – це два крила, що дозволяють злетіти нашій державі на рівень економічної незалежності.

Мета статті - звернути увагу українського суспільства на проблему розвитку сільських населених пунктів. Як показує майже двадцятирічна практика – недостатньо та неефективно провадити державну дотаційну політику підтримання заробітної плати органів самоврядування на селі. Життя вимагає радикально інших, та виключно ринкових дій адресної допомоги кожній сільській сім'ї.

Результати досліджень. На шляху якісних перетворень до сучасних європейських цінностей, наприкінці другого десятиріччя реформування земельних відносин, українське суспільство набуло певного ринкового досвіду, шляхом власних надбань та помилок. Два десятиріччя - це незначний термін, для майже 3 млн. років історії існування та господарювання людства на землі, і в той же час для молоді та незалежної європейської держави це достатній період для огляду здійсненого, аналізу та дійових висновків.

Слід визнати певні досягнення в змінах пріоритетів економіки, але настав час прагматичних, послідовних, регульованих державними дійовими заходами збалансування якісних рівнів перетворення споріднених сфер життєдіяльності на селі. Безвідповідальна політика стихійного розвитку села може привести на разі до руйнування та незворотних втрат добробуту, набутого нелегкою ціною досягнень попередніх поколінь [2]. Проголошені наслідки «послідовних та прагматичних видів та форм ринкових заходів із позитивних перетворень економічного укладу» в нашій державі викликають справедливі нарікання. Загострення реформування економіки України у стихійних формах є цілком обґрунтованими застереженням - подальше залишення таких форм без уваги безумовно приведе до оголошення історією

початкового періоду розбудови державності часів кінця XX – початку XXI століття, як періоду безвідповідальності перед майбутніми поколіннями українців.

У найширшому розумінні слова реформа — це великомасштабне прогресивне перетворення будь-якої із сторін суцільного життя країни. Головним змістом земельних реформ в європейській країнах було, як правило, надання землі селянам шляхом націоналізації крупних латифундій. Так у Західній Європі земельні реформи кінця XVIII — початку XIX століття були пов'язані з ліквідацією залишків феодальної системи земельних відносин, коли земля перебувала у власності феодальної знаті, а селяни одержували її у спадкове користування на умовах панщини, в якості основного засобу виробництва [5].

Узагальнення світового досвіду дозволяє зробити висновок про те, що відносини власності розглядаються суспільством як санкціоновані (не обов'язково шляхом прийняття законів), відносини між людьми щодо використання майна, і, зокрема землі. Відносини власності закріплюються і охороняються у світовому суспільстві не лише у вигляді законів і судових рішень, але і у вигляді неписаних правил, традицій, звичаїв, моральних норм, оскільки набувши сталого характеру вони є сутністю культурного шару людства. Слід відзначити, що земельні реформи ніде в капіталістичному світі так і не закріпили земельну власність за тими, хто її обробляє, а навпаки знайшли чисельні компромісні форми взаємного ефективного співіснування власників землі та селян. Економічний ефект виникає протягом тривалого часу завдяки впровадженню регульованого суспільством прогресивного розподілення доходу між сферами виробництва та чисельних форм державної підтримки селян.

Приватизація земель в кожній європейській країні мала свої особливості. Так, характерною рисою приватизації у Великобританії стала поступовість, у Німеччині — обережність, в Італії яскраво виражений прагматизм. В цілому розвинуті країни з ринковою економікою розглядають приватизацію як засіб створення змішаної економіки.

В Україні, шляхом роздержавлення та безоплатної приватизації сільськогосподарські землі та садиби на початок 2009 року перейшли власність 6,080 млн. селян [4]. Але на жаль, ні англійської поступовості, ні німецької обережності, а тим паче італійського прагматизму цей процес досі не зазнав. В процесі ринкових перетворень по закріпленню права власності селян на землю, інші завдання відповідного рівня важливості - нагальні потреби створення та забезпечення розвинутого рівня добробуту сільського населення не набули належної уваги. Непрагматично у законний спосіб суспільство, проголосивши пріоритет місцевого самоврядування в Україні, переклало на незабезпечені та економічно обезкровлені бюджетними коштами місцеві сільські громади рівень соціальної забезпеченості, умов побуту та розвитку сіл. Необережно, в чварах за сфери впливу політичні сили, державні можновладці та очолювані ними органи влади наче не помічають, що ці громади, як правило, неспроможні інколи навіть підтримувати рівень забезпечення територій населених пунктів благами цивілізації, що були набуті за радянські часи [3].

А слід нагадати, що у 60-х роках XX століття радянською владою, для планового зміцнення економіки СРСР, було проведено спробу покращити рівень життя на селі та «стерти соціальні межі між селом та містом». Проведені у адміністративно-командному порядку заходи зіграли певну роль в архітектурно-планувальному розвитку українських сіл та селищ. Одним із таких заходів стали суцільні державні замовлення та фінансування проектів реконструкції існуючих сільських населених пунктів в колишній Українській СРСР. Слід відзначити, що певне зміцнення економіки господарювання на селі на той час було частково досягнуто.

Так чого ж незалежна, економічно зорієнтована європейська держава, пасивно спостерігає на погіршення ситуації на селі, при оголошених великомасштабних прогресивних перетвореннях в Україні? Що породжує наслідки незворотних

розбалансованих перетворень та прямо-протилежних форм розвитку сільських населених пунктів в Україні?

Стихійність – це саме те зло будь-якого ринкового середовища, яке стало загрозою державності в політично нестабільній Україні. Ця стихійність на свій лад перекручує ситуацію розвитку сільських населених пунктів доводячи їх до критичного розвитку біля великих міст, вздовж магістральних шляхів та абсурду занепаду всіх інших, розташованих інколи на відстані десятка кілометрів від сучасних ринково-розвинутих територій. Так перші, внаслідок вдалого розташування, набули значної ринкової цінності. В них місцеві громади мають більш-менш сталі бюджетні та позабюджетні надходження і спроможні самостійно вирішувати питання свого розвитку, розгалуження та розбудови територій підпорядкованих населених пунктів шляхом складання головних документів, що дозволяють передбачити заходи розвитку населених пунктів на найближчі 20 або 25 років – генеральних планів населених пунктів. Генеральним планом населеного пункту на підставі статті 12 Закону України «Про планування та забудову територій» визначаються потреби в територіях для забудови та іншого використання, потреба у зміні меж населеного пункту, черговість і пріоритетність забудови та іншого використання територій, загальний стан довкілля населеного пункту, основні фактори його формування, містобудівні заходи щодо поліпшення екологічного і санітарно-гігієнічного стану, інші вимоги визначені державними будівельними нормами. Але населення таких селищ та сіл (навіть якщо це не мешканці великих міст, що збудували власним коштом садиби та відповідно покращили рівень життя сільського населеного пункту) як правило працює не в сфері виробництва сільськогосподарської продукції.

Зовсім інший стан розвитку спостерігається у домінуючій кількості населених пунктів України, віддалених від економічно розвинутих територій великих міст та транспортних потоків, які є предметом досліджень цієї статті. У таких населених пунктах, як і в дореформені радянські (!) часи населення, мігрує „за кращим життям” до міських (або приміських) поселень, внаслідок чого сільське населення набуває критичного мінімального рівня чисельності та критично максимального рівня старіння [2]. І не на останньому разі вирішальним мотивом в прийнятті рішення покинути рідне село – є різка негативна відмінність умов особистого життєвого рівня, стану побуту і відповідного добробуту на селі і в місті, в тому числі по відношенню до умов праці.

Заявити про те, що держава взагалі забула про селян, було б популістським перебільшенням. Кожного року мільйонні державні дотаційні бюджетні кошти, підтримують неспроможні сільські ради утримувати управлінські апарати місцевих органів самоврядування. Такі ради отримали нищівне та принизливе визначення «дотаційні сільські ради».

Якщо звернутися до законодавства України, то воно юридично дозволяє суспільству зробити всі необхідні зрушення. Так в статті 48 Конституції України закріплено, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Містобудівну діяльність в Україні регламентовано законом України «Про основи містобудівної діяльності», прийнятого Верховною Радою України у 1992 році. Цей Закон визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади містобудівної діяльності в Україні і спрямований на формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення при цьому охорони навколишнього природного оточення, раціонального природокористування та збереження культурної спадщини, в тому числі на селі. Відповідно до статті 3 цього закону території сіл як адміністративно-територіальних одиниць України є об'єктами містобудування. А стаття 1 цього закону визначила юридичний зміст терміну містобудування (містобудівна діяльність) - як цілеспрямовану діяльність по-перше державних органів та органів місцевого самоврядування по створенню та підтриманню повноцінного

життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій.

Реалізацію містобудівної політики України за законом віднесено статтею 9 до компетенції Кабінету Міністрів України. Законом України «Про планування та забудову територій» визначено, що генеральний план населеного пункту – це містобудівна документація, яка визначає принципи вирішення розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту. Цей основний документ планування та забудови визначає принципи рішення планувальної структури та просторової композиції забудови, функціонального зонування території населеного пункту, розміщення культурно-побутових споруд, організацію основних факторів його формування, транспортних зв'язків та інженерного забезпечення на перспективу від 20 до 25 років. Як бачимо є в Україні необхідна юридична база, але єдине чого не вистачає так це світогляду та політичної волі суспільства щодо економічної підтримки селянина.

Нагадуємо, що історичні приклади реформування земельних відносин на території сучасної України підтверджують висновки авторів статті. Так згідно з реформою 1861 року саме уряд організував викупну операцію землі, надаючи селянинові позику на 49 років з 6-відсотковою виплатою. Положеннями столипінської реформи, яка розпочалася на початку ХХ століття, селяни реалізували право отримати землю без викупних платежів. Вони також отримували за плату вільні казенні землі та могли купувати їх. Бажання українського селянства мати власну землю було настільки великим, що попит перевищував навіть значне зростання пропозицій на ринку і ціна землі постійно підвищувалась. Українське селянство підтверджувало ефективність свого господарювання шляхом експорту 43,5% зерна та борошна від усього валового збору пшениці та 44,5% ячменю. Частка України в загальному експорті хліба Російської імперії становила 43,3% [4].

Висновки

Перспективи подальших досліджень повинні бути зосереджені на:

- впровадженні урядової адресної підтримки кожного господаря на селі та кожної сільської сім'ї дотаційних населених пунктів на забезпечення достатнього життєвого рівня довгостроковими та маловідсотковими кредитами;
- організації надання позикових коштів селянам-власникам земельних ділянок товарного сільськогосподарського використання;
- зменшення податкового тиску та запровадження податкових канікул в сфері товарного сільськогосподарського виробництва.

Література

1. Ван Атта Д.А., Гончарук О., Перрота Л. Українське село на зламі століть: соціологічний та антропологічний зріз. – К.: Скраби, 2001. – 164 С.
2. Ковальчук І.П., Євсюков Т.В. Комплексний аналіз сучасного стану сільських територій: структурна схема, алгоритм, методи і дослідницькі технології//Землеустрій і кадастр. – 2008. - № 4. С. 20-35.
3. Греков Л.Д., Мірошніченко А.М., Юрченко А.Д. Проблеми пост реформеного удосконалення державної політики щодо земельних відносин і земле користувань в аграрній сфері. //Земельне право України. Теорія і практика – 2008. - № 2. С. 28-41.
4. Ткачук Л.В. Фрагментація та роздробленість земель у постприватизаційний період: проблеми сьогодення//Землеустрій і кадастр. – 2008. - № 4. С. 58-63. -367 С.
5. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М., Зубалій О.Д. та ін. Україна і світ. Історія господарства від первісної доби і перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства. – К.: Генеза, 1994

Анотація

А.А. Колосюк. Влияние жизненного уровня в сельских населенных пунктах на реформирование земельных отношений в Украине.

Рассмотрены недостатки развития сельских населенных пунктов, которые выполняют

функцию размещения исключительно сельского населения - слоя украинцев, на которых лежит весь груз сельскохозяйственного производства. Предложены конструктивные направления относительно преодоления социальных неурядиц обеспечения крестьян достаточным жизненным уровнем.

Ключевые слова: сельский населенный пункт, земельные отношения, сельское население.

Summary

A.A. Kolosjuk. Influence of life standards of rural settlements on reformation of land relationships in Ukraine.

The lacks of development of rural settlements which execute a hashing of exceptionally rural population function are considered - layer of society Ukrainians, which all of load of agricultural production lies on. Structural directions are offered in relation to overcoming of social confusions of providing of peasants the sufficient standard of life.

Keywords: rural settlement, landed relations, rural population.